

VDĚDĚNÍ ANEB JAK POTRESTAT POTOMKY, KTEŘÍ SE NEVYVEDLI

RICHARD W. FETTER

Ne vždy si potomci zaslouží, aby se těšili z majetku, o nějž se přičinili jejich předci. Nezdrábného syna nebo dceru a popřípadě i jejich potomky lze z majetkového nástupnictví – dědění – vyloučit jednostranným právním jednáním – vyděděním –, tedy vlastním právním úkonem, ke kterému zůstavitel nikoho dalšího nepotřebuje, sepíše si jej sám, pouze v případě např. zdravotního handicapu k němu potřebuje pisatele, svědky nebo notáře a svědky. Vyděděním zůstavitel odnímá svému potomkovi jako nepominutelnému dědici právo dědit, které by mu jinak ze zákona náleželo. Potomek tedy na základě takového právního úkonu nemá dostat žádný dědický podíl z majetku zanechaného zůstavitelem, popř. má dostat méně, než by mu náleželo. Vydědění totiž může být i pouze částečné. Potomek zůstavitele může být vyloučen z dědění části svého dědického podílu, např. bude vyděděn z poloviny svého podílu, a tak místo např. jedné čtvrtiny dědictví, na kterou by jako nepominutelný dědic měl nárok, bude dědit jen jednu osminu majetku. Nebo může být částečným vyděděním vyloučen z dědění majetku určitého druhu, např. nemovitostí.

KDY VYDĚDĚNÍ PLATÍ I PRO VNUKY A VNUČKY

Vydědit lze pouze nepominutelné dědice, což jsou děti zůstavitele, a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci. Nikdo jiný nemůže být nepominutelným dědicem. Nikoho jiného než své děti a děti těchto dětí proto zůstavitel nemůže vydědit. Pokud si nepřejde, aby dědili jiní lidé kolem něho – manželka, sourozenci, rodiče atp., kteří by mohli dědit, pak musí majetek odkázat závětí někomu jinému.

Do 31. prosince 2014 platilo, že pokud to zůstavitel v listině o vydědění výslovně stanovil, vztahovaly se důsledky vydědění i na jeho potomky. Pokud tedy zůstavitel nevydělil i potomky svého dítěte, pak jeho vnuci a vnučky dědili. Od 1. ledna 2014, kdy nabyl účinnosti nový občanský zákoník, platí, že přežije-li vyděděný potomek zůstavitele, nedědí ani potomci vyděděného potomka, ledaže zůstavitel projevil jinou vůli. Nedožije-li se vyděděný potomek smrti zůstavitele, pak jeho potomci dědí vyjma těch, kteří jsou samostatně vyloučeni z práva dědického. Pakliže tedy nyní vyděděný potomek přežije zůstavitele, nedědí ani jeho potomci. A to aniž by to muselo být výslovně uvedeno v listině o vydědění. Toto pravidlo může zůstavitel odlišnou vůlí vyloučit.

DVA NOVÉ DŮVODY K VYDĚDĚNÍ

Starý občanský zákoník znal 4 důvody k vydědění, nový občanský zákoník jich upravuje 6. Vydědění z jakýchkoliv důvodů jiných než stanovených zákonem je neplatné, důvody vydědění nelze rozšiřovat. Novinkou je také skutečnost, že od 1. ledna 2014 již není třeba uvádět do listiny o vydědění důvod, pro nějž zůstavitel svého potomka vydělil. Postačí, pokud zákonný důvod, pro který zůstavitel svého potomka

zbavil dědictví, stále trvá a lze jej prokázat. Je tomu prý tak proto, aby nebyl potomek společensky denunciován..., takže je ponecháno na vůli zůstavitele, zda důvod vydědění uvede nebo ne. Pokud opravdu chce zůstavitel dosáhnout svého, tak rozhodně doporučí důvod vydědění uvést.

4 důvody vydědění do 31. prosince 2013

- Potomek v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech.
- Potomek o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl.
- Potomek byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně 1 roku.
- Potomek trvale vede nezřízený život.

6 důvodů vydědění od 1. ledna 2014

- Potomek neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nouzi.
- Potomek o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevovat měl.
- Potomek byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze.
- Potomek vede trvale nezřízený život.
- Potomek je nezpůsobilý dědit, a proto je z dědictvého práva vyloučen.
- Potomek je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že tu je obava, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl.

1) Neposkytnutí pomoci

Prvním důvodem, pro který lze nepominutelného dědice vydědit, je neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi. Pod pojem nouze lze jistě zařadit i dřívější pojmy nemoc a stáří. Půjde o situace, kdy zůstavitel není schopen se sám o sebe postarat. Je však nutno zohlednit i možnost a schopnost potomka se o svého rodiče postarat. Potřebnost pomoci je třeba posoudit s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu, zejména ke stupni neschopnosti zůstavitele pomoci si sám, k zaopatření zůstavitele jinými osobami (např. manželkou či dalšími potomky) nebo příslušnými zařízeními a institucemi (jako jsou zdravotnická zařízení, domovy seniorů, pečovatelská služba apod.).

2) Neprojevování zájmu

Opravdový zájem si můžeme představit jako snahu o pravidelný styk dědice se zůstavitelem, trvalý zájem z jeho strany o zdravotní stav zůstavitele, o jeho životní problémy, nálady atd. Vydědění přichází v úvahu jen tam, kde zůstavitel o blízký příbuzenský vztah s potomkem sám opravdu stojí, kde se ho nezájem potomka osobně citově dotýká a kde mu tento stav vadí. Jestliže potomek o zůstavitele neprojevoval zájem proto, že ani zůstavitel neprojevoval zájem o potomka, nelze bez dalšího objasnování konkrétních okolností jejich vztahu v případném sporu, kdy potomek bude chtít vydědění zneplatnit, dospět k závěru, že by takové neprojevoování zájmu ze strany potomka bylo důvodem k vydědění. I v tomto případě je nutno vše posuzovat individuálně. Pokud potomci žijí třeba v zámoří, pak osobní návštěva jednou do roka či telefonát jednou za měsíc lze považovat za dostatečné projevení zájmu na rozdíl od situace, kdy jiný potomek žije třeba v sousední obci.

3) Odsouzení za trestný čin

Změnu, kterou přinesl nový občanský zákoník oproti zrušenému občanskému zákoníku, je možno spatřovat především v tom, že již nezáleží na typu zavinění trestného činu a délce trestu odnětí svobody, ale na charakteru trestného činu. Zvrhlou povahu pachatele je nutno posoudit nejen z hlediska obecné morálky, ale i se zřetelem k tomu, nakolik se konkrétní trestný čin dotýká zůstavitelovy cti a též důstojnosti a vážnosti jeho rodiny. Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku jako příklad uvádí, že kdo byl sám odsouzen jako recidivista za opakované krádeže, těžko může vydědit potomka odsouzeného rovněž za krádež. Určitě bude důvodem k vydědění zavrženíhodný skutek posouzený jako závažný trestný čin znásilnění, pohlavního zneužívání, vraždy, loupeže, apod., nicméně bude jím jistě i čin, který je postihován trestním právem mírněji, ale zaslouží si potrestání v oblasti dědického práva jako třeba týrání zvířete, tím spíše pokud by bylo přímo zůstavitelovo. Naproti tomu neměly by být důvodem vydědění skutečnosti jako třeba hospodská rvačka na vesnické zábavě apod.

4) Vedení nezřízeného života

Využití důvodu vedení nezřízeného života k vydědění je zřejmě nejproblematičtější. Každý si pod „trvalým vedením nezřízeného života“ zajisté představí něco jiného. Nezřízeným životem zřejmě budou různé kombinace negativních jevů v životním stylu potomka, např. závislost na alkoholu či jiných návykových látkách, vyhýbání se práci a jiné poctivé výdělečné činnosti, získávání prostředků nečestným způsobem, kupř. žebřáním, páchání drobné trestné činnosti, nestarání se o svou rodinu, nepečování o dítě, neplacení výživného apod. Tyto negativní jevy v životním stylu potomka musejí mít trvalejší ráz, dle intenzity a závažnosti musejí trvat spíše léta než měsíce. Nicméně uvedené důvody nelze vždy přijmout bez výhrad. Alkoholismus stejně jako závislost na omamných látkách lze považovat za duševní poruchu, kterou je potřeba léčit. Ostatně v rozsudku ze dne 3. 6. 2017, spis. zn. 21 Cdo 2547/2016, Nejvyšší soud (NS) ČR určil, že naplnění tohoto důvodu k vydědění „přichází v úvahu jen tam, kde vedení nezřízeného života potomkem není bezprostředním a hlavním důsledkem nedostatečné-

ho uspokojení důležitých psychických či fyzických potřeb potomka v jeho dětském či mladistvém věku, případně zcela chybějícího či disharmonického rodinného zázemí, na němž se zůstavitel sám podílel“. Tento závěr vychází ze zajímavého, a jak už to v oblasti dědictví bývá, „pikantního“ případu, který si na pozadí příslušného rozhodnutí NS ČR přiblížíme.

Důvod vydědění uvedený v § 469a odst. 1 písm. d) zrušeného občanského zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů), tedy vedení trvale nezřízeného života, je shodný i s důvodem uvedeným v § 1646 odst. 1 písm. d) občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., a proto lze říci, že výklad i posuzování důvodnosti a intenzity naplňující pojem „nezřízený život“ by se s novou právní úpravou v budoucnu neměly měnit, konstatoval Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku spis. zn. 21 Cdo 2547/2016, ze dne 3. 6. 2017. Proto dodejme, že jsou stále použitelné následující závěry soudní výkladové praxe: *„Za vedení nezřízeného života ve smyslu důvodu vydědění podle ust. § 469a odst. 1 písm. d) občanského zákoníku lze označit takové chování, které evidentně vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy. O trvalé vedení nezřízeného života pak půjde v takových případech, kdy chování vydědění bude vykazovat známky kontinuálnosti (tedy nikoli jen nahodilosti či ojedinělosti) a dlouhodobosti, kdy již zpravidla nebude možné očekávat návrat k běžnému způsobu života tak, jak je vnímán většinovou společností.*

Vedením nezřízeného života je proto na místě rozumět – v souladu s právní teorií – zejména závislost na alkoholu, drogách nebo hazardních hrách, zanedbání povinné výživy, zadlužování bez zjevné možnosti dluhy splácet, opatřování prostředků k životu nekalým způsobem, trvalé vyhýbání se práci či promrhávání rodinného majetku apod.“ To uvádí rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 21 Cdo 190/2010, ze dne 24. 11. 2011, který je stále použitelný, jak vyplývá z pozdějšího judikátu NS ČR ke stejnému důvodu vydědění. Vraťme se k tomuto rozhodnutí, které se ve svém odůvodnění zabývá vývojem právní úpravy vydědění.

Obecný zákoník občanský definoval tento důvod vydědění slovy „vede-li trvale život přičící se veřejné mravnosti“, osnova československého občanského zákoníku slovy „vede-li vytrvale zhýralý život“. Všechna tato vyjádření mají společný znak, a to trvalost takového počínání nepominutelného dědice, a míní tím takový život, který zjevně vybočuje z běžných společenských představ o tom, jak se má chovat člen společnosti. To se posoudí podle názorů obecných a nikoli podle trestního zákoníku. Stačí, že takové chování je způsobilé vyvolat veřejné pohoršení, není zapotřebí, aby takové pohoršení bylo skutečně vyvoláno.

V této souvislosti se nabízí otázka, zda může nezvedeného potomka vydědit ten, kdo mu byl sám špatným rodičem. Judikatura však již dříve dospěla k závěru, že při posouzení otázky, zda v konkrétním případě je dán důvod vydědění pro trvalé vedení nezřízeného života, je třeba přihlídnout nejen k dobrým mravům, které se ve společnosti ustálily, ale zohlednit i všechny okolnosti daného případu. A mezi ně patří i to, zda zůstavitel sám plnil své povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti vůči svému potomkovi a zda chování potomka zůstavitele, v němž je spatřováno vedení nezřízeného života, není (bezprostředním a hlavním) důsledkem disharmonického rodinného prostředí, v němž byl potomek vychováván. Soud pro-

to může při posouzení důvodnosti vydědění přihlídnout k tomu, zda zůstavitel pečoval o zdraví svého potomka a jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, zda důsledně chránil zájmy svého potomka v době jeho nezletilosti, používal přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a aby nebylo jakkoli ohroženo jeho zdraví, případně jeho vývoj po stránce tělesné, citové, rozumové a mravní. Není totiž dost dobře představitelné, aby vydědění přicházelo v úvahu i tam, kde zůstavitel sám neplnil své rodičovské povinnosti, zanedbával je, případně (jen) přihlížel tomu, jak jiné osoby, například z důvodu soužití ve společné domácnosti se zůstavitelem a jeho potomkem (např. manžel či druh zůstavitele, který není rodičem dítěte), nepřiměřeným způsobem zasahují do řádné výchovy jeho potomka, a tím se bezprostředně podílel na budoucím nesprávném způsobu života svého potomka.

5) Dědická nezpůsobilost

Novým důvodem vydědění, který přinesl nový občanský zákoník (NOZ), je možnost vydědit potomka, který je nezpůsobilý dědit, a proto je z dědického práva vyloučen. Podle § 1481 NOZ je z dědického práva vyloučen ten, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstavitele překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul. Dále § 1482 NOZ uvádí, že pokud probíhá v den zůstavitelovy smrti řízení o rozvod manželství zahájené na zůstavitelův návrh podaný v důsledku toho, že se manžel vůči zůstaviteli dopustil činu naplňujícího znaky domácího násilí, je zůstavitelův manžel vyloučen z dědického práva jako zákonný dědic. Důvodem je rovněž zbavení rodičovské odpovědnosti z důvodu jejího zneužívání či zanedbání.

6) Zadlužení a marnotratnost

Nově lze vydědit také nepominutelného dědice, jenž je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že je zde obava z nezachování jeho povinného dílu pro jeho děti. Pak je možno potomka vydědit, ale pouze tak, že jeho přinejmenším povinný díl na dědictví bude odkázán právě jeho dětem nebo dalším potomkům, tedy vnučkám nebo vnukům nebo pravnučkám či pravnukům zůstavitele. Vyděděný potomek tak nedostane nic, ale to, co by mu náleželo, musí zůstavitel odkázat jeho potomkům, tedy svým vnučatům, popř. pravnučatům. Co se týká marnotratnosti, lze si pod ní představit především život nad poměry.

JE NUTNÉ DŘÍVĚJŠÍ VYDĚDĚNÍ AKTUALIZOVAT?

Zůstavitel sepsal vydědění podle pravidel zrušeného občanského zákoníku, ovšem stále se těší ze života, ale ne z potomků. Platí jejich vydědění nebo je nutné je učinit znovu? Podle § 3028 odst. 1 NOZ se tímto zákonem řídí práva a povinnosti vzniklé ode dne nabytí jeho účinnosti – 1. ledna 2014; podle § 3028 odst. 3 NOZ není-li dále stanoveno jinak, řídí se právní poměry vzniklé přede dnem nabytí

účinnosti NOZ, jakož i práva a povinnosti z nich vzniklé dosavadními právními předpisy. Podle § 3072 zemřel-li zůstavitel po dni nabytí účinnosti NOZ, tedy po 31. 12. 2013, a odporuje-li jeho prohlášení o vydědění právním předpisům účinným v době, kdy bylo učiněno, považuje se za platné, vyhovuje-li tomuto zákonu. Takže dříve učiněná vydědění stále platí. A navíc zůstaviteli plyne z ustanovení § 3072 výhoda pro případ, že při sepisování vydědění dříve udělal chybu – zapomněl specifikovat důvod vydědění, neuvedl, proč potomka vyděduje. Podle zrušeného občanského zákoníku by sice bylo vydědění neplatné, potomek by jej mohl zpochybnit, ale teď už se považuje za platné.

POZORUHODNÝ PŘÍPAD RODINNÉHO SPORU O DĚDICTVÍ

Nejvyšší soud ČR řešil v neobvyklém, leč o to zajímavějším sporu otázku, jaké účinky má pravomocné rozhodnutí o prohlášení zůstavitelem vyděděného potomka za mrtvého za situace, kdy dědické řízení po zůstaviteli bylo již pravomocně skončeno a soudem určený den úmrtí vyděděného potomka předchází datu sepsání listiny o vydědění zůstavitelem.

Jistý zůstavitel, můžeme mu říkat dědeček, po sobě zanechal závěť, kterou sepsal – a tentokrát budou data sepsání právních úkonů (jednání) hrát hlavní roli, nechť jim tedy laskavý čtenář věnuje pozornost –, 4. července 2003. Veškerý majetek odkázal své manželce a zároveň vydědil svého syna. Obsahově shodné vydědění provedl zůstavitel ještě jednou – listinou ze dne 8. června 2004. V roce 2007 po smrti zůstavitele bylo příslušným soudem potvrzeno nabytí dědictví jediné dědičce, a to pozůstalé manželce.

Rozhodnutím soudu ze dne 14. prosince 2009, které nabylo právní moci dne 10. února 2010, byl (na návrh syna vyděděného potomka, tedy vnuka zůstavitele) prohlášen syn zůstavitele a jeho manželky za mrtvého s tím, že za den jeho úmrtí se považuje 17. duben 2003. A na to se vnuk žalobou proti osobě, která dědila, tedy manželce zůstavitele čili své babičce, podanou soudu prvního stupně dne 29. ledna 2010, domáhal zaplacení částky 3 378 013 Kč s příslušenstvím. Žalobce měl za to, že je jako vnuk oprávněným dědicem zůstavitele (svého dědečka), zemřelého dne 17. října 2005. Vzhledem k tomu, že listiny o vydědění, na jejichž základě bylo rozhodováno v dědickém řízení, byly sepsány až po smrti zůstavitelova syna, tedy otce žalobce (za mrtvého byl prohlášen k 17. dubnu 2003, kdežto k jeho vydědění došlo až 4. července 2003, resp. znovu 8. června 2004), byl žalobce (vnuk dědečka – zůstavitele) přesvědčen, že je nelze považovat za platné a účinné, a že byl tudíž pomínut v závěti sepsané zůstavitelem a mělo by se mu dostat tolik, kolik činí dědický podíl ze zákona, tj. poloviny dědictví, který vyčíslil v požadované částce.

Soud prvního stupně žalobě vyhověl, když uložil žalované, aby žalobci zaplatila 3 361 549,56 Kč se zákonným úrokem z prodlení, pouze v nepatrné části žalobu zamítl, a to co do částky 16 463,44 Kč. Jeho verdikt potvrdil i soud odvolací. A tak na základě dovolání žalované řešil Nejvyšší soud ČR otázku, jaké účinky má pravomocné rozhodnutí o prohlášení zůstavitelem vyděděného potomka za mrtvého za situace, kdy dědické řízení po zůstaviteli bylo již pravomocně skončeno a soudem určený den úmrtí vyděděného potomka předchází datu sepsání listiny o vydědění zůstavitelem. A ur-

čil takto: Rozhodnutí o prohlášení za mrtvého působí ex nunc a nemá zpětnou účinnost. Pouze v některých případech jsou jeho účinky výslovně příslušným zákonným předpisem stanoveny ex tunc, tj. se zpětnou účinností; mezi takové případy však nepatří posouzení účinnosti vydědění syna zůstavitele, který byl po pravomocném skončení dědického řízení po zůstaviteli prohlášen rozsudkem soudu za mrtvého s tím, že den úmrtí předcházela dni (dnům) sepsání listin o jeho vydědění. Vydědění zůstavitelem tak musí být posouzeno jako platné a účinné, vložil Nejvyšší soud ČR v rozsudku spis. zn. 21 Cdo 4813/2016, ze dne 22. 11. 2017, a proto jím rozhodnutí soudů nižších stupňů zrušil.

Důvod pro vydědění syna byl v dané věci naplněn (byl trestně stíhán, neprojevoval o zůstavitele a jeho manželku, tedy svou matku, zájem). NS ČR přihlédl k tomu, že jednak v době pořízování závěti a listin o vydědění zůstavitelem, jednak v době úmrtí zůstavitele, nebylo známo, že vyděděný syn zůstavitele předemřel, a že vůle zůstavitele zjevně směřovala k tomu, aby dědictví po něm nabyla pouze jeho pozůstalá manželka (žalovaná) a jeho synovi (včetně jeho potomků) se z důvodů v listinách o vydědění uvedených ničeho nedostalo. Proto je třeba pohlížet na učiněné jednostranné právní úkony (závěť a vydědění) jako na úkony perfektní, naplňující zákonem stanovené požadavky, ze kterých lze dovodit poslední vůli zůstavitele. ■

Autor článku je právník zabývající se pracovním a občanským právem.

Použitá literatura:

Nový občanský zákoník zavádí nové důvody vydědění, www.muj-pravnik.cz, 31. 3. 2014

LOŇSKÉ DEMOGRAFICKÉ REKORDY

Počet obyvatel Česka se loni zvýšil zhruba o 31 000 na 10 610 055. Zahraniční migrací přibyl více než 28 000 lidí, což bylo nejvíce od roku 2010. Více lidí se také narodilo, než zemřelo. Průměrný věk obyvatel se zvýšil ze 42 na 42,2 let. Počet sňatků byl loni nejvyšší za posledních deset let. Předběžné údaje zveřejnil Český statistický úřad.

„Vloni jsme zaznamenali z pohledu časových řad několik rekordů. Prvním z nich je překročení hranice 10,6 milionu obyvatel, která byla naposledy zaregistrována na konci druhé světové války. Počet seniorů se přehoupl přes hranici dvou milionů a počet narozených dětí rostl čtvrtým rokem v řadě. Novorozenců bylo nejvíce od roku 2011,“ uvedla Michaela Němečková z oddělení demografické statistiky Českého statistického úřadu.

Do České republiky se loni přistěhovalo 46 000 lidí, meziročně o 8 500 více. Z toho bylo asi 10 300 Ukrajinců, zhruba 6 300 Slováků, téměř 2 900 Rusů a bezmála 2 200 Vietnamců. Do zahraničí se vystěhovalo 17 700 lidí.

Češi loni uzavřeli 52 567 sňatků. Ve srovnání s předchozím rokem jich bylo o 1 800 více.

